NARODNI OBIČAJI BAČKIH HRVATA

3.

„POLIVAČI"

„Polivači" u Subotici, 1914. godine

zkvh.org.rs

„POLIVAČI“

OBNOVIMO I SAČUVAJMO NAŠE NARODNE OBIČAJE

U životu našeg naroda postojalo je nekoliko prastarih običaja u kojima se slavilo proliće.

Najveći crkveni blagdani u proliće su Uskrs i Duhovi, pa zato su u toku historije, u kršćansko vrime, uz te blagdane vezana dva najlipča prolićna narodna običaja. Za Uskrs je vezano polivanje divojaka, a za Duhove pivanje „kraljica“.

Danas nama nije poznato kako je tekao taj dugi proces povezivanja narodnih običaja sa crkvenim religioznim blagdanima, jer često se ne vidi povezanost u njihovoj slikovitosti.

Kad bi u tom smislu analizirali pojedine bunjevačke narodne običaje, došli bi do zanimljivih saznanja, ali to prelazi okvire ove teme, o kojoj pišem.

Ovom prilikom neću pisati o ostalim narodnim običajima za Uskrs, nego opisat ću „polivače“ u Subotici i okolici.

Na drugi dan Uskrsa, u ponediljak bio je stari narodni običaj da polivaju ženski svit i zato taj dan u narodu zovu „Vodeni ponediljak“.

To polivanje imalo je više oblika, a svaki oblik je imao ustaljene običaje.

Još nedorasli mladići (švigarci) išli su kod rodbine i poznanika i tamo su polili divojčice, svoje vršnjakinje (švigarice). Uzeli bi lončić vode i polili ih po kosi. Za dar ti mladi „polivači“ dobili su šareno jaje, a u novije vrime je postao običaj da u svakoj kući dobiju i pomorandžu.

U novije vrime bio je običaj da mladi oženjeni ljudi taj dan također idu u „polivanje“. Odmah ujutro bi polili svoju ženu i drugi ženski svit u kući, a također su išli kod svoje rodbine da poliju žene i divojke. Morali su paziti da koga ne uvride s tim što bi bili izostavljeni. I ovi „polivači“ su bili pogošćeni, a dobili su šareno jaje i pomorandžu. Oni su taj običaj zadržali i u svojim starijim godinama da idu polivati svoje poznanice i rođake.

Međutim, kad govorimo i pišemo o polivanju i o „polivačima“, u prvom redu mislimo na narodni običaj među Bunjevcima i Šokcima da

momci na vodeni ponediljak iđu polivati divojke. To je bilo veoma svečano i u veselju, pa je momcima i divojkama i svima drugima ostalo u lipoj uspomeni i u dugom sićanju.

Bilo je više načina kako su momci išli u polivanje. To je zavisilo od više okolnosti i o njihovoj mogućnosti.

Momci nisu išli pojedinačno, nego dogovorilo se više drugova, najmanje trojica, da pođu zajedno.

U Subotici je bilo slučajeva da su te grupe momaka išle pišice bez pratnje muzike, ali često su ih pratili gajdaš ili frulaš. Ali, „polivači" su većihnom išli na haptikama, ili na karucama, a ni fijaker nije izostavljen. Da bi to bilo što svečanije, redovito ih je pratila omiljena muzika gajdaša. U novije vrime momci, koji su bili imućniji, pogodili su svirce. Tako je „banda" tamburaša pratila veselo društvo. Tamburaši su išli na posebnim kolima iza kola „polivača".

Subotica je u to vrime imala mnogo dobrih tamburaša i više poznatih sviraca, za koje su se svi otimali i smatrali su za veliku čast da ih prate kad iđu u polivanje. Ako je neku grupu momaka pratila „banda" poznatog tamburaša, oni su bili viđeniji i o tom su svi pripovidali gdi su prolazili. Jer, kad se u daljini čula muzika gajdaša ili tamburaša, svi su izašli na sokak da vide vesele „polivače", a velika grupa znatiželjne dičurlije išla je i pratila ovu veselu povorku.

Tako su po subotičkim gradskim ulicama i po širokim sokacima uže i šire periferije odjekivale gajde ili tambure uz vesele stare bunjevačke pisme.

Momci su išli prvo kod svojih cura da ih poliju, a onda su išli kod drugih poznanika, gdi su znali da ima divojaka.

Kad su „polivači" stigli do kuće divojke, svi domaći dočekali su ih u avliji prid kućom, a došli su mnogi iz komšiluka da vide kako će divojka biti polivena. Divojka je dočekala momke u sobi.

Kako je izgledao dolazak „polivača" i doček domaćina, zavisilo je o tom kako su se snašli i ko je bio okretniji.

Pokušat ću opisati jedan taki zamišljen susret i doček „polivača":

Kad su momci stigli prid kapiju, koja je bila otvorena, jedan najgrlatiji je viknio: „Domaćine, ima li u ovoj kući divojaka?" „A ko pita, el momci, el udovci?" Oni bi odgovorili u glas: „Momci, momci!" Na to su ih zvali: „Onda, ajte, ajte! Ulazite! Dobro došli!" Ulazeći u avliju „polivači" su odgovarali: „Još bolje vas našli, još bolje vas našli! Faljen Isus, faljen Isus!"

Kad su stigli prid kućna vrata, opet su se obratili domaćinu pozdravom: „Faljen Isus, mi smo čuli da vi imate divojku. Došli smo da je polijemo ako dozvolite". Tada bi domačica odgovorila: „Imamo divojku. Slobodno je politi. Eno cura je u sobi". Onda su dva momka

zkvh.org.rs

ušla u sobu da izvedu divojku. Uhvatili su je za ruke i tako je držali da im ne bi pobigla. Divojka se pravila da se otima, a stvarno je jedva čekala da momci dođu.

Tada su „polivači“ odveli divojku do bunara da je poliju. Samo polivanje je tokom proteklog vrimena imalo velikih promina. Najstariji oblik bio je vrlo neugodan za divojku. Dvojica momaka su držali divojku za ruke, a treći je izvukao kabo vode iz bunara i čitav kabo vode polio po divojki i dobro je ukvasio. Sve je to bilo popraćeno šalom i dobacivanjem momaka i cikom divojke uz veselje svih prisutnih. Ako je momak došao svojoj curi, onda je on polio divojku. Sve je to bilo praćeno svirkom sviraca.

Kasnije je to bilo malo blaže. Momci bi kod bunara iz kabla zagrabili vode bokalom i polili divojku.

Tokom vrimena postao je običaj da divojku nisu vodili do bunara, nego voda je bila u kablu ili u nekom sudu kod ulaza u kuću i tu su „polivači“ bokalom zagrabili vode i polili divojku. Sve je to prošlo u veselju i radosti svih prisutnih.

Međutim, već između dva rata polivanje se prominilo. Dobilo je sasvim nov oblik. Prvo su gazdački momci želili pokazati da su gospocki pa su misto vodom divojke polili mirišljavom kolonskom vodom iz bočice. Tako je voda sasvim nestala kod polivanja, a tog novog običaja drže se svi „polivači” sve do naših dana. Današnji mladi „polivači“ ni ne znaju za priče o polivanju divojaka kablom na bunaru.

Kad je polivanje bilo gotovo, divojka je pošla da prisvuče ruvo od sefira ili piketa ako je bilo mokro, a momke su uveli u sobu da ih počaste i pogoste.

U sobi je bio astal pokriven čaršapom. Na njemu je bila velika zdila s tistom. Obično je bila makom pogača ukiselo ili uslatko, a mogli su biti listići ili fanki. U novije vrime gosti su bili pogošćeni gurablama ili drugim sitnim slatkim tistom. Uz to je bilo i piće, obično je bilo vino, a u novije i pivo, a za ženski svit slatki liker.

Kad je stigao budući zet sa svojim drugovima, uz sve drugo bio je pogošćen i pečenicom, koja je bila pripravljena za Uskrs.

Dok su „polivači“ sidili za astalom i gostili se, bili su opkoljeni domaćim svitom, a za to vrime i divojke su se prisvukle pa su se pridružile veselom društvu i nudile goste. Sve to veselje bilo je praćeno svirkom gajdaša ili tamburaša, a u novije vrime mogao je biti i harmonikaš.

Divojka je zakitila momke koji su je polili. Prvo je zakićen šešir, a onda u drugim kućama zakićen je kaput na reverima. Ako je momak bio kod više kuća, većma mu je kaput bio okićen.

Triba istaći da su svi posebno gledali kako su momci i svirci okićeni. Na to su i „polivači“ obraćali veliku pažnju. Međutim, to kićenje se tokom vrimena minjalo. U najstarije vrime „polivači“ su kićeni ružmarinom i jacintom (zumbulom). Onda je na početku našeg stolića bilo u modi da momke kite kupovnim perlicama kao u svatovima (kako se vidi na fotografiji na naslovnoj stranici). Ali posli prvog svitskog rata divojke su se opet vratile živom cviću i taj je običaj sačuvan do naših dana.

„Polivači“ se nisu dugo zadržavali u jednoj kući, jer tribalo je obaći i druge divojke. Na polasku svi su dobili šareno jaje, a u novije vrije, kad su se i u našim krajevima mogle kupiti, onda su polivači i svirci dobili po jednu pomorandžu.

Na odlasku svi su izašli u avliju, pa su divojke i momci odigrali jedno kolo uz pratnju sviraca. Zatim su gosti otišli praćeni pozdravom i veseljem svih prisutnih.

Kad su momci otišli, divojka je prostrla na štrangu svoje mokro ruvo od sefira ili piketa da se suši. Što je koja divojka imala više ruva da suši na štrangi, to je bio znak da je imala polivače i tim je bila viđenija.

Ali, moram reći da je uvik bilo divojaka i momaka koji nisu volili ovaj narodni običaj i ovaj oblik zabave pa nisu u njoj sudjelovali.

Na Vodeli ponediljak uveče u Subotici je bio velik bal, na koji su momci došli okićeni s polivanja. Što je koji momak bio većma okićen, bio je viđeniji, jer to je bio znak da je poznat i omiljen u društvu i bio je kod mnogo kuća da polije divojke.

Pratilje divojaka na balu radoznalo su gledale momke i potajno su izbirale kojeg bi volile za budućeg zeta.

U Subotici su u polivanje išli paorski i varoški momci, ali „polivača“ je bilo i na okolnim bunjevačkim salašima i u naseljima. Kao primer možemo navesti Tavankut.

U staro vrime polivači su išli redom šorom u svaki salaš, gdi je bilo divojaka. Kasnije je nastao jedan malo neobičan običaj. Po ustanovljenom narodnom redu u korizmu nije se održavao bal i kolo, ali na Cvitnu nedilju u mijani, gdi je uobičajeno, bilo je kolo. Koja je divojka došla u to kolo, bio je znak da čeka „polivače“. Tako su momci išli kod svijih cura i kod onih koje su bile u kolu.

Ako divojka u Tavankutu nije došla u kolo na Cvitnu nedilju, to je značilo da bilo iz kojeg razloga ne čeka goste na Vodeni ponediljak.

Momci su se skupili u društvo, najmanje po trojica, i tako su išli u polivanje. Oni koji su bili siromašniji, išli su pišice, ali gledali da pogode barem jednog svirca, gajdaša ili frulaša, a u novije vrime mogao je biti i harmonikaš. Ako su momci jašili na konjima, onda su bili bez pratnje muzike.

Najčešće momci nisu išli pišice, nego na taljigama, ili na haptikama, ili na čezijama. Ako su bili u mogućnosti, pogodili su tamburaše da ih prate. Svirci su išli na drugim kolima za „polivačima".

Dolazak na salaš kod divojke bio je već prema tome kako su se momci snašli, a polivanje i sve drugo bilo je onako kako sam opisao da je bilo u varoši.

Oni koji još nisu bili momci, išli su polivat svoje vršnjakinje u komšiluku i u rodu. Oni su lončićom polili curu po glavi. Kasnije su i oni priuzeli običaj od momaka da misto vodom cure polivaju mirišljavom vodom iz bočice. Bili su pogošćeni i dobili su šareno jaje, a u novije vrime dobili su i pomorandžu.

Tako slično bilo je polivanje divojaka i u drugim salašima i naseljima oko Subotice.

Tako je prošao taj dan u općem veselju i dobrom raspoloženju, a posli su mladi dugo prepričavali o svojim uspomenama i dugo su se sićali svih tih doživljaja u svojoj mladosti.

Kako sam napisao na početku, osnovno značenje ovog prastarog slavenskog narodnog običaja polivanja divojaka je proslava prolića. Divojke triba polivati vodom da budu lipe kao cviće i zato one svoje polivače kite prolićnim cvićom.

To je osnovno značenje ovog narodnog običaja, a naš narod ga je u određeno vrime, primanjem kršćanstva, vezao uz najlipči prolitnji crkveni blagdan, uz Uskrs.

Tako je to bilo vikovima i onda je nastupilo neobično doba. Posli drugog svitskog rata, u novim političkim i društvenim prilikama, svim silama se nastojalo mlade naraštaje uviriti da su narodni običaji izraz zaostalosti i triba ih što prije zaboraviti. Tako su iz bunjevačkih šorova salaša i sa subotičkih ulica nestali „polivači" na uskrsni ponediljak i pivanje „kraljica" na Duhove (D'ove).

Ipak, na sriću nije sve zaboravljeno. U naše vrime ima sve više mladih koji se vraćaju ovom lipom narodnom običaju prijateljskog susretanja i druženja. Sve to nije tako svečano i bučno kao nekada, ali je lipo, jer mladi su uvik lipi, a najlipči su kad se vesele i druže.

Sada nema nikakvih zapreka da stariji i roditelji, koji još mnogo toga pamte, da pomognu svojim mladima i da ih potaknu da obnove ovaj lip bunjevački narodni običaj i da pođu u svoje društvo na prijateljski susret. Neka mladići opet budu „polivači", a divojke da ih dočekaju i da budu lipe ko prolićno cviće.

Zarto neka svima bude upućen poziv: Obnovimo i sačuvajmo naše narodne običaje, jer to su naše velike vridnosti!

(U pisanju ovog prikaza pomogli su mi svojim kazivanjem Ante Pokornik, Marga Stipić i Tomo Malagurski, svi iz Subotice.)

Subotica, 30. III 1992. Bela Gabrić

zkvh.org.rs

RAZMIŠLJANJE NAD ČINJENICOM „POLIVANJA“

Među karakteristične običaje bačkih Hrvata svakako spada i običaj „polivanja“. Prastari je običaj da mladići na drugi dan Uskrsa pojedinačno ili u grupama posjećuju kuće u kojima ima djevojaka (a nekada je to bila svaka kuća) te ih polijevaju vodom. Redovito su to činili na bunaru koji je u ono vrijeme imala svaka kuća. Djevojke bi za uzvrat počastivši polivače, darivale ih šarenim uskršnjim jajima i zakitile ih kiticom cvijeća, redovito iz vlastite bašće.

Veoma su zanimljiva tumačenja kako je nastao ovaj običaj. Naš veliki narodni preporoditelj, biskup Ivan Antunović u svojoj knjizi „Slavjan“ ovaj običaj dovodi u svezu sa evanđeoskim navještajem događaja Isusova uskrsnuća, ali pri tom ističe, da „to nije vjera, već samo moje posebno mnijenje“. Biskup Antunović piše da su žene raznijele po gradu vijest da je Isus, koji je prije tri dana bio razapet i umro na križu, uskrsnuo od mrtvih. Grob je prazan, a on se ukazao ne samo apostolima, nego i nekima ženama. Ta vijest je tako iznenadila apostole, a još više prestrašene Židove, pa su žene polivali vodom da bi ih ušutkali.

Iako se ova činjenica povjesno ne može dokazati, ona ima u sebi veliku mogućnost vjerojatnoće.

Ako kao kršćani želimo dati vjersko obilježje ovom tipično mladalačkom uskršnjem običaju, onda možemo prihvatiti ovo tumačenje, tim više što je ono proizašlo iz jednog vjerničkog, dapače biskupskog srca, koje je bez sumnje silno ljubilo Boga i svoj narod.

Tako ovaj naš narodni običaj dobiva na svojoj ljudskoj i kršćanskoj punini. Kada naši mladići, puni životne jedrine i radosti, o svetkovini nad svetkovinama, o Uskrsu, obilaze djevojačke kuće i vrše taj prastari naš narodni običaj, postaju istovremeno i svjedoci istine o uskrsnuću Božjega Sina, sa kojim je počelo novo razdoblje povijesti, ne samo kršćanstva nego čovječanstva uopće. Krist je svojom patnjom i smrću, koju je prihvatio iz ljubavi prema čovjeku, oslobodio čovjeka od zla i navijestio ljudskom rodu početak jednoga novoga svijeta u

kojem je jedini zakon Ljubav. I što je logičnije, nego da taj novi zakon i taj novi svijet navještaju oni, koji su i svojom životnom dobi sami dionici i navjestitelji budućeg i novog svijeta. Tim više što je prihvaćanje toga novoga svijeta i od samog Krista Gospodina bilo uvjetovano krštenjem, to jest polijevanjem vodom uz izgovaranje određene formule i vjerom u ideale koje je On donio na ovaj svijet. Tako „polivačina" može postati istinsko svjedočenje za Isusa Krista i za našu pripadnost njemu. To treba postati čin istinske ponovne evangelizacije Crkve i suvremenog svijeta, na temeljima stare naše hrvatske kulturne baštine.

Ako se u svijesti mlađeg naraštaja probudi ta toliko potrebna religiozna svijest, onda će ona za njih postati izvor prave moralne obnove, za kojom vapi ne samo čovjek, taj razumni stvor, nego i sav stvoreni svijet, koji je otrovan i zagađen sebičnošću čovjeka. To sve ga vodi konačnom uništenju i smrti (sjetimo se samo droge, side, alkoholizma, otrovanih voda, zagađenog zraka...)

Tako će ovaj prastari narodni običaj, očito nikao iz duboke kršćanske tradicije, postati navještajem novih vrijednih sadržaja, koje vjera u Isusa Krista u Crkvi nudi novim naraštajima. Naš mladi naraštaj žudi za istinskim vrijednostima, jer je već pokoljenjima bio zavaravan lažnim ideologijama i obečanjima. To je sve urodilo rušenjem ne samo jednog sistema, nego i mnogih ljudskih i materijalnih i duhovnih vrijednosti do te mjere, da se mladi naraštaj u duhovnom smislu nalazi kao poslije jedne atomske katastrofe.

U tom smislu uskršnje jaje, koje se dariva polivačima i uopće za Uskrs darujemo jedni druge, postaje simbolom — znakom jednog ljepšeg sutra u Isusu, sa Isusom i po Isusu. Nije slučajno da je baš jaje postalo simbolika Uskrsa. I stari narodi prije Kristova dolaska vidjeli su u jajetu simbol novoga života, a neki u njemu naslutili su i nadu vječnoga života. Jaje je simbol novoga života, koji se rađa iz njega, kada se ostvare neki preduvjeti. Tako je i sa činjenicom uskrsnuća. Samo oni koji ispunjaju određene uvjete, to jest koji vjerom prihvaćaju činjenicu Kristova uskrsnuća, postaju sposobni biti dionici novoga života koji je Krist donio na svijet. Uvjetovao ga je krštenjem i prihvaćanjem zakona Ljubavi. Stručak cvijeća, koja se tom zgodom daruje, simbol je i znak radosti u kojoj se ta Kristova novost ostvaruje. Koliko nam je ta radost potrebna? Ta kitica cvijeća znak je i one radosti. Sav stvoreni svijet se veseli Kristovoj pobjedi koja se nastavlja u onima koji su po vjeri u njoj postali dionicima novoga svijeta, jer Uskrs je početak ali i konačni cilj. Tako osmišljeni stari kršćanski običaj može postati sredstvom obnove čovječanstva i početak boljega svijeta!

Izdaje Institut „Ivan Antunović" u Subotici
Etnološki odjel
Odgovara Lazar Ivan Krmpotić
Bačka Palanka, Trg bratstva i jedinstva 28

Lazar Ivan Krmpotić
1. IV 1992.